

NOTRE DAME DE SION

YÜZ ELLİ YILLIK DERS

Notre Dame de Sion, yenilenmiş binası, öğrenci birliği, öğrenciyi eskisinin tersine dışa dönük yetiştirmeye yönelik faaliyetleriyle 150. yaşını kutlamaya hazırlanırken, büyük bir disiplin içinde koridorlarda sessizce yürüyen, başrahibeyi uzun uzun çalışılmış bir reveransla selamlayan küçük kızları da kendi tarihine eğilerek, arşivlerini açarak selamlıyor.

1930'LU YILLARA AIT BİR CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMASINDAN FOTOĞRAF. CUMHURİYET'TEN SONRA, ÖZEL OKULLAR MAARİF'E BAĞLANMIŞ, OKUTULACAK KİTAPLARDAN FORMALARA KADAR HER ŞEY DENETLENİR OLMUŞTU. NOTRE DAME DE SION'UN MAARİF ONAYLI KENDİ ŞAPKALARI VARDI. HATTA SOKAKTA ŞAPKASIZ YAKALANANLAR BÜYÜK CEZA GÖRÜRDÜ. RESMİ BAYRAMLARDA İSE ORTAOKUL KASKETİ TAKMAK ZORUNLUYDU. OKUL KASKETLERDEN BULUNDURUR, KIZLARA BUNLARI KİRALARDI. KASKETİNİ SAĞ SALIM GERİ GETİRENE PARASI İADE EDİLİRDİ.

SAADET ÖZEN

Notre Dame de Sion Fransız Lisesi, 2006'da 150 yaşına giriyor. Marsilya'dan kalkan Sinai gemisinin on iki Notre Dame de Sion rahibesini Galata'ya getirmesinden bu yana geçen, içine bir imparatorluğun yıkılışının, bir cumhuriyetin kuruluşunun, bir şehrin ölçsüzce büyüüşünün hikâyesinin sığıdığı bir zaman dilimi bu. Bu süre boyunca Pangaltı'daki kasvetli bina insan ve şehir

manzaralarının değişmesini sessizce seyrederken, içindeki rahibeler de bütün olup bitenleri kaydettiler. Büyük bir sabırla, gün atlamadan tuttıkları günlüklerle, titizlikle saklanmış mektuplarıyla ülkenin çalkantılı yüz elli yılına dair önemli bir arşiv oluşturdular. Rahibelerin israftan kaçınmak için ucuz mürekkeple doldurdukları incecik kâğıtlar, okul defterleri Notre Dame de Sion'un Roma'daki genel merkezinde saklanıyor. Bu belgeler 150. yılın

onuruna ilk kez gün ışığına çıkarılacak ve ocak ayında başlayacak bir yıllık kutlama etkinlikleri kapsamında Notre Dame de Sion'un uzun geçmişiyle ilgili bir kitaba, bir sergiye ve bir belgeye kaynaklık edecek.

Notre Dame de Sion rahibeleri İstanbul'a 1856'da, on beş yılı aşkın bir süredir Filles de la Charité rahibelerinin işlettiği bir kız okulunu devralmak üzere gelmişlerdi. Mensup oldukları dini birlik ya da cemiyyetin sadece on üç senelik bir geç-

1908'DE, PARIS'TE HAZIRLANMIŞ BİR FOTOĞRAF ALBÜMÜNDEN OKULUN JİMNASTİK DERSİNİ GÖSTEREN BİR FOTOĞRAF.

mişi vardı. Kurucular, Strasbourg'lu Yahudi Ratisbonne ailesinden Théodore ve Alphonse adlı iki kardeşti; Rotschild'lerin, Montefiore'lerin, doğuda Kamondoların yaptığını Ratisbonne'lar da kendi şehirlerinde yapıyor, cemaatlerinin çeşitli ihtiyaçlarıyla, özellikle eğitim sorunlarıyla yakından ilgileniyorlardı. Fransız Devrimi Yahudileri özgürleştirmiş, onların şehirle kaynaşmasını, diğer dinlerin mensuplarıyla daha fazla ilişkide bulunmasını getirmişti. Bunun sonuçlarından biri, Hıristiyan cemiyet hayatına giren bazı Yahudilerin din değiştirmesiydi; Ratisbonne'lar da önce Théodore'un, bir süre sonra da kardeşlerinden Alphonse'un Hıristiyan, nihayet din adamı olmaya karar vermesiyle bunu bizzat tecrübe ettiler.

Alphonse'un Hıristiyanlığı kabul ettiği 1842 yılı, Notre Dame de Sion cemiyetinin kuruluş tarihi olarak kabul edildi. Notre Dame de Sion'u diğer Katolik cemiyetlerden ya da tarikatlardan ayıran, Hıristiyanlara İncil'in köklerinin Eski Ahit'te olduğunu hatırlatmayı şiar edinmiş olmasıydı. Cemiyetin adı da bunu yansıtıyordu: Notre Dame, yani Meryem; Sion ya da Kudüs'ün Eski Ahit'teki adı.

Notre Dame de Sion kurulduktan ki-

sa süre sonra eğitim alanında adını duyurarak okullar açmaya başladı; 1855'te Alphonse, Kudüs'te bir eğitim kurumunun temellerini attı. Bunun yanı sıra rahibeler, Hıristiyan ya da Yahudi genç kızları eğitmeleri için pek çok kurum tarafından istenir olmuştu. 1856'da, dört bir yandan gelen tekliflere bir yenisi eklendi: İstanbul'daki Filles de la Charité rahibeleri, Galata'da kurdukları, ardından Taksim'e, son olarak da ıssız Pangaltı kırlarındaki, Papa vekiğine ait küllengi binaya taşıdıkları yatılı kız okulunu onlara devretmek istiyorlardı. Filles de la Charité rahibeleri, İstanbul'da özellikle Kırım Harbi sırasında yaralıları tedavi ederek büyük saygınlık kazanmışlardı. Onların temel yönelimi yoksulların içinde en yoksullara gitmek, hastalarla ya da yaşlılarla ilgilenmekti. İdare ettikleri okul faaliyet alanlarının dışına çıkmış, kızlarının Batı'daki gibi eğitim almasını isteyen Peralı Levantenlerin rağbet ettiği bir zengin okuluna dönüşmüştü. Filles de la Charité rahibeleri, bunun üzerine elit genç kızların eğitiminde uzmanlaşmış olan Notre Dame de Sion rahibelerini İstanbul'a davet etmişlerdi.

Avrupa'da soylu genç kızlar, yüzyıllardır manastır okullarında eğitilir-

di. Notre Dame de Sion'un programlarına ve işleyişine en fazla ilham veren kurumsa, Madame de Maintenon'un 1686'da kurduğu Saint-Cyr okulu olmuştu. Her sınıfın bir renkle simgelenmesi, erdeme ve disipline verilen önem, ödüllendirme sistemindeki bazı ayrıntılar, Notre Dame de Sion'un çok uzun bir Fransız ve Katolik geleneğinin devamcısı olduğunu gösteriyordu.

Okulun düzeni, öğrencilerin dışarıdaki unvanlarından sıyrılmasını, öğrencilerin de öğretmenlerin de okul hiyerarşisindeki rollerine uygun davranmalarını gerektiriyordu. Sınıf renklerini gösteren kemerler, öğrencilerin boyunlarına taktıkları, dinlerini belli eden haçlar ya da yıldızlar bu bakımdan rollerin açık, kolay anlaşılır birer göstergesiydi. Bu bir yandan da bireysel özellikleri geriye itme, Katolik anlayış doğrultusunda alçakgönüllü, itaatkâr ve yüksek ahlaklı kadınlar yetiştirme isteğinin de bir ifadesiydi. Rahibelerin günlüklerinde ve en eskileri 1880'lere dayanan kayıt defterlerinde Alleon'lar, Parmalar, Nomicolar, Delcordalar gibi tanınmış ailelerin ya da önemli diplomatların adlarına rastlanır.

İlerride Pera sosyetesine katılacak genç hanımların ruhlarını zenginli-

ğın getireceği kirlenmeden korumaya çalışmak, Notre Dame de Sion'un birinci amacıydı. Genç hanımlar dünya tarihinden dünya edebiyatına, klasik Yunanca ve Latince'den piyano, desen, suluboya derslerine uzanan bir programla bilgi silahıyla donatılır, bir taraftan da dindarlığa, hayatın acı taraflarını öğrenmeye teşvik edilirdi. 1870 Pera yangınından sonra Notre Dame de Sion öğrencilerinin, kendilerine ödül olarak verilecek kitapların paralarını yangın kurbanlarına bağışlaması rahibeler tarafından takdirle karşılanmıştı. Toplumsal çalkantıların, radikal ayaklanmaların önüne geçmenin yolu zenginlerin alçak gönüllü ve hayırsever olmasıydı. Okuldaki Yahudi ve Müslüman öğrenciler Hıristiyanlarla birlikte din dersleri-

elli yılda politik olaylara fazla ilgi göstermedikleri, henüz epey uzakta olan şehir hayatının okul binasına sızmasını tercih ettikleri izlenimini uyandırır. Gene de ekonomik zorluklar, paranın değer kaybetmesi, yangınlar, tahtın el değiştirmesi, Fransız imparatoriçesinin İstanbul'u ziyareti gibi olaylar kaydedilmiştir, fakat politik olaylara asıl ilgi 20. yüzyılda başlar. Bunun bir nedeni, şehrin Pangaltı'ya, okul binasına kadar sokulmuş olması, dolayısıyla dış dünyayla ilişkiyi koparmanın eskisi gibi kolay olmamasıydı.

31 Mart Vakası sırasında kışlaların arasında kalan okulun rahibeleri gelişmeleri büyük bir dikkatle izlediler, gazetelerden okuduklarını, velilerden duyduklarını ve kendi yo-

postallarda şüpheli ifadeler kullandığı, Almanya aleyhine Fransızlara casusluk yaptığı gerekçesiyle tutuklandı, önce Sultanahmet'te, sonra Kumkapı'daki eski Jeanne d'Arc okulunda üç ay alıkonuldu. Ötekiler mühendishanenin yanı sıra okulun bir bölümünde kurulan hastanede çalışarak Osmanlı ordusunun yaralı neferlerini tedavi ettiler; bu sırada Fransa'daki rahibeler de karşı cephenin erleriyle ilgileniyorlardı.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a giren işgal kuvvetleri binayı rahibelere iade ettiler, böylece okulda eğitim tekrar başladı. Rahibeler Anadolu'daki durumu pür dikkat izliyor, işgal biterse Türk kuvvetlerinin okulu kapatacağını düşünüyorlardı. Bekledikleri gibi olmadı. İstanbul'a

Cumhuriyet'le birlikte Notre Dame de Sion'un yapısı ve idaresi tamamen değişti. Osmanlı'nın cemaatleri yan yana yaşatan, dolayısıyla kendi ihtiyaçlarına uygun eğitim kurumlarını meşru gören sisteminin yerine merkezi, milli ve laik karakterli bir eğitim sistemi kurulacaktı.

OKULUN
RESİM ODASI,

ne girmezdi, ama bu anlayışı içeren genel ahlaki eğitim herkes için aynıydı.

Notre Dame de Sion rahibelerinin devraldığı sırada okulda 90 kadar öğrenci vardı. Bir süre sonra Yahudiler de sıraları doldurmaya başladılar. Müslüman öğrencilerin adlarına ise kayıt listelerinde en erken 1886'da rastlanırsa da, daha 1860'lardaki günlüklerde bazı Müslüman ailelerin kızlarını ısrarla bu okulu yazdırmaya çalıştığı görülür. Rahibeler bu konuda tereddütlüydüler, en çok da Osmanlı devletinin tepkisinden çekiniyorlardı. Nitekim 1886'dan sonra II. Meşrutiyet'e kadar Müslüman öğrenci sayısı bir elin parmaklarını geçmedi. Müslümanlar asıl olarak Cumhuriyet'ten sonra büyük bir hızla çoğaldılar.

Rahibelerin günlükleri, onların ilk

rumlarını günlüklerine, mektuplarına aktardılar. Onlar olup bitenleri esasen Hıristiyan nüfusa yönelik bir saldırı olarak algılamışlardı, bu nedenle Hareket Ordusu'nu bir kurtarıcı olarak kabul ettiler, hatta olaylar yatıştıktan sonra öğrencileri topluca hastanelere, yaralı askerleri ziyarete götürdüler.

Bütün dünyanın sınırlarının yeniden çizildiği bu çağda, kapılarını dışarı kapatmalarının imkânı kalmamıştı. 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle dünyevi sıkıntılar iyice üzerlerine çöktü. Osmanlı, karşı cephede yer alan ülkelerin okullarını kapattı, Notre Dame de Sion da mühendishaneye dönüştürüldü. Alman uyruklu birkaç rahibe İstanbul'da kalmış, diğerleri derhal sınır dışı edilmişti. Kalan rahibelerden Alsace'lı olan biri, gönderdiği kart-

giren orduya kumanda eden Şükrü Naili Paşa'nın ilk işi, kızı Saadet'i rahibe okuluna yazdırmak oldu. Onu Ankara hükümetinin üyeleri izledi. 1920'lerden sonraki öğrenci kayıt defterlerine bakıldığında velilerin büyük çoğunluğunun üst düzey bürokratlar, devlet adamları olduğu gözlenir. Kayıtlara "Mustapha Kemal Pacha, reis-i cumhur hazretleri" olarak geçen Mustafa Kemal de, manevi kızları Afet, Nebile ve Rukiye için Notre Dame de Sion'u tercih etmişti. Cumhuriyet önderlerinin ilgisiyle rahatlasalar da, rahibeler hiçbir şeyin eskisi gibi devam etmeyeceğini kısa sürede anladılar.

Cumhuriyet'le birlikte Notre Dame de Sion'un yapısı ve idaresi tamamen değişti. Osmanlı'nın cemaatleri yan yana yaşatan, dolayısıyla kendi ihtiyaçlarına uygun eğitim kurumu-

rını meşru gören sisteminin yerine merkezi, milli, laik karakterli bir eğitim sistemi kurulacaktı. Bütün misyoner okulları bu süreçte, dini altyapılarından vazgeçerek haçları ve dini simgeleri kaldırmak, ders kitaplarının Maarif tarafından denetlenmesine razı olmak ile Türkiye'yi terk etmek arasında seçim yapmak zorunda kaldılar. O sıralar Notre Dame de Sion'un başındaki efsanevi başrahibe M. Elvira, Osmanlı döneminde de çeşitli kurallar getirildiğini (1869 Mekâtib-i Hususiye Nizamnamesi, 1915 Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi gibi), ama sonra peşine düşülmediğini hatırlayarak direnmeye karar verdi. Ne var ki genç Cumhuriyet, büyük bir kararlılıkla gerekli tedbirleri alıyordu. Direnmenin sonucu, 1924'te Notre Dame de Sion'un bir süre için kapanması oldu. Arşiv belgeleri Vatikan'ın haçların ve diğer dini simgelerin kaldırılmasına onay verdiğini, böylece yedi ayın sonunda okulun açıldığını ortaya koyuyor.

1935'te dini kıyafetlerin mabetler dışında giyilmesi yasaklanırken rahibeler de yeni bir sınavla karşı karşıya kaldılar: O güne dek bir bakıma onları dış dünyadan koruyan kabuk olan uzun, siyah kıyafetlerini çıkaracak ya da Türkiye'yi terk edeceklerdi. 1904-1905'te laikleşmekte olan Fransa da aynı kuralları onlara dayatmış, fakat o zaman Papanın görüş bildirmeyi reddetmesi üzerine rahibeler Fransa'dan ayrılmışlardı. Bu çok hassas konu için gene Vatikan'la uzun görüşmeler yapıldı. Rahibeler gitmek taraftarı değildiler. Değişen dünyanın içinde onların hayatında da er ya da geç bu tür yenilikler olacaktı. Bu kez Papa da kıyafetlerin çok önemli olmadığını belirtince, rahibe kıyafetleri İstanbul'un çehresinden eksilmiştir oldu.

Cumhuriyet, ders programına da büyük değişiklikler getirdi. Türkiye Coğrafyası, Türkiye Tarihi, Vatandaşlık Bilgisi gibi dersler, Cumhuriyet'in istediği elit kadının portresini ortaya koyuyordu adeta: Batı'nın temellerinden haberdar olacak, bir taraftan da milli karakterini özümseyecek bir kadını bu.

Notre Dame de Sion'un Türkiye topraklarında bir Fransız adası olduğu günler geride kalmıştı. Bununla birlikte okulun gündelik hayatında eskiye dayanan gelenekler hâlâ mevcuttu: Başarılı öğrencilerin erdemi simgeleyen güllerden taçlarla ödüllendirilmesi, büyük bir şatafat ve titizlikle yapılan Grande Assemblée'ler, seçkin genç kızların davranışlarını, Türkiye'de hiç var olmamış bir aristokrasinin alışkanlıkları üzerinden şekillendiriyordu.

II. Dünya Savaşı'nın ardından bu gelenekler de çözülmeye başladı. Bunda Notre Dame de Sion Cemiyeti'nin kendi içinde yaptığı reformlar kadar okulda eğitim kadrosunun değişmesi de etkili oldu. 1930'lardan beri okulda bir Türk müdür başkan yardımcısı ve pek çok laik, Türk öğretmen bulunuyordu; bu da ister istemez eski havayı

yumuşatıyor, günlük hayatta geçerliliğini yitirmiş bazı alışkanlıkların göze batmasına neden oluyordu. Rahibelerin sayısı da azalmıştı. 1930'larda derslere girenlerin yanı sıra temizlik, mutfak vb. işlerle uğraşanlarla birlikte toplam 70 kadar rahibe varken, 1970'lerde bu sayı yirmiyi bile bulmuyordu. Yatılı bölümün 1972'de kapanmasında, mekân darlığının yanı sıra bunun da etkisi oldu. Bu kabuk değişimi, 1996-1997 eğitim yılında okula erkek öğrencilerin alınmasıyla sonuçlandı.

Notre Dame de Sion 140. yılında karma bir okul haline gelirken, muhafazakâr kimliğinden sıyrılmaya istediğini açıkça ortaya koyuyordu. 1997'de temel eğitimin sekiz sene çıkarılmasıyla okul bir kez daha yapısal bir değişikliğe gidip orta sınıflarını kademeli olarak kapatarak özel bir liseye dönüştü.

NOTRE DAME DE SION BİNASININ DIŞARIDAN GÖRÜNÜŞÜ.

YAKLAŞIK YÜZYIL ÖNCE OKULUN BAĞÇESİ.

